

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КІРОВОГРАДСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:
Філологічні науки

Випуск 153

м. Кропивницький
Видавець Лисенко В.Ф.
2017

ОЛЕКСАНДРА ШУМ'ЯЦЬКА. РЕАКЦІЯ АДРЕСАТА НА ВИБАЧЕННЯ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ.....	348
АНАСТАСІЯ БАБАЄВА. ОСВІДЧЕННЯ У КОХАННІ З ПОЗИЦІЙ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ.....	352
НАТАЛІЯ ВЕЛИЧКО. ФОРМИ ЗВЕРТАННЯ ТА МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ).....	356
ІРИНА ВОВК АНАТОМІЧНОСТІ ЦВЕТООБОЗНАЧЕНІЙ «ЧЕРНЫЙ» И «БЕЛЫЙ» В НЕМЕЦКОМ ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ.....	362
НАДІЯ ДОРОНКІНА. ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ АРГУМЕНТАЦІЇ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ.....	365
ДАР'Я КАЙСІНА. СУГЕСТІЯ ЯК ЗАСІБ АВТОМАТИЗАЦІЇ ТА АКТУАЛІЗАЦІЇ УВАГИ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ІДЕАЦІЙНИХ ПРОМОВ).....	369
ТЕТЯНА НІКІТЮК. ЕКСПЛІКАЦІЯ КОНФРОНТАТИВНОГО МОВЛЕННЄВОГО ЖАНРУ «ЗВИНУВАЧЕННЯ» (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ ТУРЕЦЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ).....	374
МАРИНА РУДИК. ДИСКУРСИВНА СТРАТЕГІЯ ВВІЧЛИВОСТІ Й ТАКТИКИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В ПЕРСОНАЖНОМУ МОВЛЕННІ НЕАВТОРИТАРНО-ОПТИМІСТИЧНОГО ТИПУ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ НОВЕЛ О'ГЕНРІ).....	378
ТЕТЯНА СЕМЕНЮК. СТРАТЕГІЇ КОМУНІКАТИВНОГО ВПЛИВУ В НІМЕЦЬКОМОВНІЙ КОМЕРЦІЙНІЙ РЕКЛАМІ.....	382
НАТАЛІЯ СРЕЛЬЧЕНКО. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ПРИРОДИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПИТАНЬ-ПЕРЕПИТІВ В АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	385
АНАСТАСІЯ ЧОРНИЙ. ТАКТИКА ЗМІНИ ТЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ НІВЕЛЮВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ КОНФЛІКТУ.....	390
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОКОНЦЕПТОЛОГІЇ, КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ, ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА ЕТНОЛІНГВІСТИКИ.....	396
ОЛЕКСАНДР КОЛЕСНИК. МОВНИЙ ОБРАЗ КОНЦЕПТІВ МЕНТАЛЬНОЇ СФЕРИ КРИЗЬ ПРИЗМУ МІФОСЕМІОТИКИ.....	396
ІГОРЬ МЕНЬШИКОВ. П'ЯТЬ ИПОСТАСЕЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ.....	403
ІННА БЕРКЕЩУК. МЕНТАЛЬНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНЦІВ, ВІДОБРАЖЕНИЙ У ВЕРБАТИВАХ.....	407
ОЛЕКСАНДРА БОРЗЕНКО. МОВА ЯК НАЙВАЖЛИВІШИЙ СПОСІБ ТА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ І УЯВЛЕНЬ ЛЮДИНИ ПРО НАВКОЛИШНЮ ДІЙСНІСТЬ, ЩО ОБ'ЄКТИВУЄТЬСЯ У ВИГЛЯДІ КАРТИН СВІТУ.....	411
АЛЛА ВАРІНСЬКА. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЧОРНЕ МОРЕ» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ.....	416
МІХАЙЛО ГАВРИШ. ЕТНОЦІННОСТІ У МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ (НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКІ МОВНІ ПАРАЛЕЛІ).....	420
КРІСТІНА ГОЛОВЕНКО. СИМВОЛІКА ТВАРИН ВОДНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ.....	425
ГАЛІНА ДОБРОЛЬОЖА. ЕНТОМОЛОГІЧНИЙ ЕТНОКОНЦЕПТ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СВІТОБачення ТА НАРОДНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦЯ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕОЛОГІЇ СЕРЕДНЬОГО ПОЛІССЯ).....	428
ОЛЕСЯ ЄГОРОВА, ДІАНА КОЛОМІЄЦЬ. ЛОГООПШТЕМНИЙ ПРОСТІР АМЕРИКАНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ: ГЕНЕЗА ТА РОЗВИТОК.....	433
АЛЕКСАНДР КЛИМЕНЮК. КОГНІТИВІСТИКА: ПРОБЛЕМИ, ПРЕДСТАВЛЕННЯ, РЕАЛЬНОСТЬ.....	438
НАТАЛІЯ КОРОЛЬОВА. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «СИНТАКСИЧНИЙ КОНЦЕПТ» У СУЧАСНИХ КОГНІТИВНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	460
ВІКТОРІЯ КОСТЕНКО. АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ ЯК ВІЯВ ІНТЕРДИСКУРСИВНИХ ВЗАЄМОДІЙ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ СТОМАТОЛОГІЇ.....	464
ОЛЕНА ОЛЕНЮК. КОНЦЕПТ HEALTH: МОВНИЙ ПОРТРЕТ В АНГЛОМОВНОМУ ЖУРНАЛЬНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ.....	470

МОВНИЙ ОБРАЗ КОНЦЕПТІВ МЕНТАЛЬНОЇ СФЕРИ КРИЗЬ ПРИЗМУ МІФОСЕМІОТИКИ

Олександр КОЛЕСНИК (Київ, Україна)

У статті здійснено інтегративний універсологічний аналіз мовних засобів, що втілюють концепти "ментальної сфери", з позицій неоантропоцентризму та теорії міфологічно орієнтованого семіозису. У статті обговорюються базові ознаки ментальної сфери особистості у контексті обстоюваної універсологічної моделі ЛЮДИНИ. Запропоновано формально-логічну модель внутрішньо-системних трансформацій ЛЮДИНИ, що призводять до набуття якостей "розумний" / "мудрий" у ході розгортання міфологічних сценаріїв. Шляхом етимологічного аналізу встановлено універсальні смисли, закодовані в іменах концептів МУДРІСТЬ та РОЗУМ. Обговорюються причинно-наслідкові, типологічні та асоціативні зв'язки між виявленими семами. На основі аналізу текстових репрезентацій обраних концептів встановлено основні складники міфологічного простору, які отримують характеристику "мудрий" / "розумний". Отримані результати дозволяють вести мову про специфіку та обмеження традиційних способів пізнання, в яких домінує аналітична діяльність, а також відзначити наявність уявлень про ірраціонально-чуттєве пізнання, орієнтоване на встановлення зв'язків і відносин між складниками систем різних вимірів та ієрархій.

Ключові слова: система, основа, трансформація, свідомість, концепт, модель, номінація, сценарій.

В статье осуществлен интегративный универсологический анализ языковых средств, которые воплощают концепты "ментальной сферы", с позиций неоантропоцентризма и теории мифологически ориентированного семиозиса. В статье обсуждаются базовые признаки ментальной сферы личности в контексте ранее представленной универсологической модели ЧЕЛОВЕКА. Предложена формально-логическая модель внутренне-системных трансформаций ЧЕЛОВЕКА, которые приводят к приобретению качеств "умный" / "мудрый" в ходе развития мифологических сценариев. Путем этимологического анализа установлены универсальные смыслы, закодированные в именах концептов МУДРОСТЬ и УМ. Обсуждаются причинно-следственные, типологические и ассоциативные связи между выявленными семами. На основе анализа текстовых репрезентаций выбранных концептов установлены основные составляющие мифологического пространства, которые получают характеристику "мудрый" / "умный". Полученные результаты позволяют вести речь о специфике и ограничении традиционных способов познания, в которых доминирует аналитическая деятельность, а также отметить наличие представлений об иррационально-чувственном познании, ориентированном на установление связей и отношений между элементами систем разных измерений и иерархий.

Ключевые слова: система, основа, трансформация, сознание, концепт, модель, номинация, сценарий

Various developments in contemporary ethnic cultures and ways of approaching the fundamental challenges that the mankind has to face impact the basic axioms responsible for configuring and "tuning" respective worldviews. The said axiomatic informational quanta are traditionally associated with myth while the irrational part of human psyche employs them as basic operators defining the range and trajectories of multi-vectored "fuzzy" categorization of the world. In the context of global transformations followed by the transition towards neo-anthropocentric, eco-centric categorization patterns the mentioned mythic axioms become re-profiled and acquire new features. Respectively, we speak of re-profiling traditional understanding of MAN's nature and mental capacities targeted by present-day linguistics.

The article comes up with the integrating universalia-focused analysis of lingual means responsible for designating concepts of human "mental sphere". The research is carried out within the framework of neo-anthropocentric methodology and myth-oriented semiosis theory. The article discusses basic characteristics of human "mental sphere" from the standpoint of the previously introduced universal model of MAN. We suggest a formal-logical pattern of MAN's transformations occurring in the course of mythic scenarios and resulting in acquiring the qualities of "wise" / "reasonable".

Etymological analysis of the WISDOM and REASON concepts' names revealed universal semantic features, associated with the said notions (primarily, "seeing", "adroitness", "breathing", "fury", "sign", "poetry", "recognizing",

"remembering" etc. consequently referred to the inchoative "programs" of either "cutting, beating, disassembling" as a foundation of analytical mental operations or those of "feeling, insight, power" responsible for the irrational synthetic operations. The said semantic features are interpreted in terms of their typological, associative and causative correlations.

The article highlights textual representations of the said conceptualized qualities and identifies basic components of mythic space to which they are commonly ascribed. Therefore we speak of specific features and limitations of traditional (mostly rational, analytical) ways of cognition and register the traces of understanding WISDOM as a result of irrational synthetic mental operations potentially capable of establishing connections between phenomena of diverse systems, worlds and their hierarchies.

Key words: system, stem, transformation, consciousness, concept, designation, scenario.

Антропоцентричний фокус наукових студій останніх десятиріч [1; 2; 6], з одного боку, стимулює появу міждисциплінарних досліджень, а з іншого - демонструє певний "тупиковий" характер такого підходу, адже власне розуміння сутності людини і зміст "антропоцентризму" залишаються на рівні "вторинної міфології" доби просвітництва, або доби модерну. У свою чергу, увага мовознавців до когнітивних процесів [26], що становлять підґрунтя семіотичної та комунікативної діяльності мовців, призводить до спроб реконструкції або опису певних ментефактів. Такі реконструкції не виходять за межі традиційного розуміння людини як "центру Всесвіту" або "сина божого", оскільки зміст обох вихідних метафор і породжувані ними сенси детерміновано концептуальним оксимороном ДОМІНАТОР (вища істота, найбільш досконалий біологічний вид, "син божий" тощо) :: РАБ ("раб божий", підданий, громадянин, комп'ютер, механізм тощо). Відповідно, картини світу, генеровані колективами мовних особистостей, чия ментальна діяльність визначається базовим оператором ДОМІНАТОР :: РАБ, становлять основу паразитичної споживацької цивілізаційної моделі.

Сутність "ментальної діяльності" людини потребує переосмислення та інтегративної інтерпретації як для фахових розвідок, що претендують на справжню новизну, так і для розуміння ролі людини у динамічному світі, фазові переходи станів котрого відбуваються все більш часто, наближаючи гіпотетичну точку сингулярності, в якій перспективи людства як виду у його теперішньому стані виглядають достатньо песимістично. Оскільки одними з базових напрямків концептуалізації світу людиною є раціоналізація або "проекування" дійсності, що здебільшого спираються на ірраціональну (міфологічну) аксіоматику, пропонуємо розглянути віддзеркалені у мовних і мовленнєвих одиницях прояви ментальної діяльності людини, насамперед, вербалізаторах концептів РОЗУМ і МУДРІСТЬ, з позицій міфосеміотики та неоантропоцентризму [6, с. 49-56].

Ми виходимо з традиційного уявлення про ментальну діяльність людини як функція її вищої нервової діяльності [3; 22], котра забезпечує обробку інформації, дозволяє отримувати вивідне знання стосовно станів речей у світі, або дозволяє моделювати такі стани та альтернативні реальності загалом. Так,

$$(1) M(WV) = \lim_{n \rightarrow \infty} =$$

$$(2) M_{scen}(n) = \frac{Pabcd}{Xa'b'c'd'} + \frac{q}{y} \rightarrow WV'$$

$$(3) \text{if } WV' \rightarrow 1$$

$$(4) Pa(n)b(n)c(+)d(n) = P+|c| \text{ then } (7)$$

$$(5) \text{if } WV' \rightarrow 0$$

$$(6) Pa(n)b(n)c(-)d(n) = P-|c| \text{ then } (8)$$

$$(7) M_{scen}(n+1) = \frac{P+|c|}{Xa'b'c'd'} + \frac{q}{y} \rightarrow WV''|c+| \rightarrow \infty$$

$$(8) M_{scen}(n+1) = \frac{P-|c|}{Xa'b'c'd'} + \frac{q}{y} \rightarrow WV''|c-| \rightarrow \infty$$

- у міфологічно орієнтованому (М) світі, картини (WV) якого характеризуються відносно необмеженою варіативністю, розгортається певний сценарій scen (n), у котрому особа (P) з певними онтологічними (a), функціональними (b), аксіологічними (c) й просторовими (d) властивостями виконує дію (q) з використанням певного об'єкта / неживого предмета (x) з відповідним набором

параметрів (a'b'c'd'), здатного діяти як (у). Якщо результатом сценарію є "покращення" стану речей у світі (3) (зменшення рівня ентропії системи), то набутий суб'єктом сценарію досвід (зміна його параметрів у ступені n як діяльнісно-практична, онтологічно-функціональна основа "мудрості") віддзеркалюється у його позитивній аксіологічній оцінці c(+) (ознака "мудрий" / "розумний") (4), а подальші модифікації світу відбуваються з урахуванням нового досвіду конфігуратора світу (7). Відповідно, при погіршенні стану речей у світі (5), особа набуває досвід іншого характеру (варіативно - здатність коригувати несприятливі стани речей або здатність до деструктування системи - (6)), що проявляється у накопиченні ентропії в подальших абераціях образу світу (8).

У запропонованій універсологічній моделі ЛЮДИНИ [6, с. 53-57] конфігурація її ментальної сфери (рівень 3) каузативно корелює зі сферою міжколективних взаємодій (рівень 5), а також спирається на сферу чуттєво-емоційний інтеракцій (рівень 2) та психофізіологічний рівень 1. Загалом, людина постає у відносно необмеженій кількості іпостасей, яким притаманне ситуативне домінування того чи іншого модусу. У випадку сталого домінування ментальної сфери у життєвих і професійних практиках людини, ми можемо ідентифікувати її як *Homo orientalis*, а її здатність до "орієнтування" розуміється як вміння ідентифікувати інформаційні сигнали різної природи, здійснювати їхню обробку та інтерпретацію відповідно до прагматичних установок і змісту вихідних концептуальних аксіом. Свідомість такої людини співвідноситься з "площинним" типом мислення, котре дозволяє встановлювати ієрархічні відносини між складниками об'єкту пізнання, а також причинно-наслідкові зв'язки в межах концептуальних орієнтирів, що окреслюють "площину" відповідної картини світу (тобто, вдало "орієнтується" в обмежених координатах звичного світу й здійснює вузькофахове пізнання). Пріоритетні концептуальні процедури, здійснювані такою людиною, розгортаються у межах доменів, дотичних до професійної діяльності, і мають метонімічний та метафоричний характер, є здебільшого "експліцитними", орієнтованими на емпіричний досвід і традиційні "методологічні міфологеми". Як користувач мовного коду, ця мовна особистість проявляється у відносно стандартизованій іпостасі як системи "з налаштуваннями за замовчанням", оскільки включена переважно до інституціональних професійно орієнтованих дискурсивних практик. Її типова соціальна роль - дослідник-аналітик або вчитель-транслятор.

Успішне здійснення розумової діяльності, що проявляється у бажаному розгортанні відповідних соціальних практик і соціальних трансформаціях людини, відображається в її характеристиці як "розумної" або "мудрої". Зокрема, дгрец. *σοφία* "мудрість" співвідноситься зі значеннями "вправний (у теслярстві, музиці)", "розумний", "вчений / навчений", що є результатом відповідних соціальних практик. Традиційні уявлення про сутність якостей "мудрий" / "розумний" відображені у внутрішній формі імен відповідних концептів у різних індоєвропейських мовах.

Так, да. *froda* "мудрець", *frōd* "мудрий, розумний, вправний, давній, старий", гот. *frapi* "розуміння, розуміти, думати, впізнавати", *frōp-s* "розумний, мудрий", **frōdi* "мудрість", дпівн. *frōð-r* "розумний, мудрий", норв. *frod*, шв. *fröder*, дфриз. *frōd*, дсакс. *frōd* "той, хто розуміє, мудрий", снід. *vroet*, нід. *vroed*, двн. *fruot* "той, хто розуміє, мудрий", *frad* "успішний", *fradalih* "нахабний, негречний", свн. *vruot* "той, хто розуміє, мудрий, гарний, шляхетний, вправний" < протогерм. **frāða-*, **frāðja-n*, **frāðjan-*, **frōdā-* "розумний, розуміти" < і.е. **prāt-* "розум, розуміння" (пор. балт. **prāt-a-* с., лит. *prantù*, *pràsti* "ставати звичним", *su-pràsti* "розуміти", *prōtas* "розуміння", латис. *prùotu*, *prast* "розуміти, помічати, осягати", *pràts* "розуміння, розум, бажання, душа"), що дозволяє реконструкцію "мудрий, розумний" < "той, хто помітив [дещо важливе]" < "вправний [щоби помітити / впізнати / схопити]" [27]. Іншими словами, отримання знань і досвіду здійснюється унаслідок процедури "фіксації ситуативно релевантного кванту інформації". У свою чергу, виділення такого кванту інформації пов'язане з процедурою "розщеплення", закодованою в і.е. **prāt-* / **prēt-* < і.е. **per-* "бити, різати" [7, с. 195; 23, с. 845].

Окрім "спритності" та "вміння вхопити", зазначена процедура можлива за умови здатності людини бачити "сутність речей", тобто, виділяти фокусні ознаки об'єктів, пор. а. *wise*, да. *wis* "вчений, мудрий, підступний, розумний, досвідчений, вправний у судженнях", дсакс., дфриз. *wis*, дпівн. *viss*, нід. *wijs*, н. *weise* "мудрий" < герм. **wissa-z* (варіанти: **waita-* (*witan-*), **witja-z*, **witra-* **wīs(i)a-*, **wīsō(n)*; **wissa-*, **waitian-*) < дієприкм. мин. ч. **wittos* < і.е. **weid-* "бачити". Вказані германські основи також дотичні до виникнення таких одиниць: гот. *witan* "знати"; **fulla-wīs* "дорослий", *un-wīs* "нетямущий", *fra-wīt* "помста", *un-wita* "дурень", **fulla-wita* "досконалий", *un-witi* "дурість", **witþō* "закон", дпівн. *vita* "вказувати, сповіщати, намагатись, бути притомним", *vitr* "розумний, зрозумілий",

vīs "спосіб", *vīsa* "строфа", у множ. - "поезія", *vīss* "мудрий", *veita* "задовольняти, допомагати, відбуватись"; *vīt* "розум", *vīti* "прикмета, знамення"; норв. *vita*, *vis* "спосіб", *visa* "пісня", *vīt* "розум"; дшв. *vēta*, шв. *vis* "спосіб, манера, характер", *visa* "пісня", *vett* "розум", *vete*, *vette* "знак, ознака", дан. *vide*; *vis* "спосіб, манера", *vise* "пісня"; *vis*, *vid* "розум, розумний", *vede* "знак"; да. *witan* "знати", *wita* "знавець, радник", *wīs* "манера, жарт", *gewita* "свідок", дфриз. *wita*; *wīs*; *wīs* "манера, жарт", *wēta* "вимагати, засвідчувати"; дсакс. *witan*; *wīs*; *wīsa*, *wīs* "манера, жарт"; *wiss* "впевненість"; снід. *wēten* (*wēt*); *wet*, *wit*, *weet* "манера, жарт"; дфранк. *witon*; *wīslīco* "зрозумілий", снн. *wēten*, *wetten*, двн. *wiggan* "знати", *unwiggo* "той, хто не знає", *forawigo* "передбачливий", *wigo* "мудрець", *giwiggo* "виробник, батько", *wiggōd*, *wīs*, *wīsi* "досвідчений, зрозумілий, розумний, вчений", *wīsa* "спосіб, форма прояву", *wīs* "манера, жарт"; свн. *wiggen* "знати, розуміти, дізнаватись"; *wīse*, *wīs* "спосіб, форма прояву, мелодія, пісня", н. *wissen*, *weise*, *Weise*, *gewiss*. Пор. також дінд. *vetti*, *vedati*, *vidāti* "знати"; *vida-*, *vidyā*, *vidmán-* "знання, мудрість", *veda-* "знання, священне знання, легенди", простослов. **vēdē*, **vēmь*, **vēdētī*, балт. **waid-*. Пор. також одиниці кельтськими мовами: кіпр. *wynn*, корн. *gon*, брет. *goun* "я знаю", кіпр. *gwyss*, брет. *gous* "було вивчене, відкрите" ~ **widto-*; гел. **dru-wid-* "мудрець" ~ **widā-*; також кіпр. *gwedd* "вид, форма, стан"; кельт. **pari-widyō-*: дірл. *airde* "знак", кіпр. *arwydd*; кельт. **windo-*: дірл. *fīnd*, кіпр. *gwynn* "мудрий", гел. *Vindo-* "чарівник", вал. *Gwyddion* - особове ім'я чарівника [27]. І.е. **weid-* "бачити" пов'язується також з і.е. **ueidh-* "знати", але також "бити, різати" [8, с. 572].

Відзначимо метафтонімічний кластер значень (мікро текстів-програм) "знати" ← "виділяти (відділяти)" ← "виокремлювати" ← "бачити" як основу аналітичних розумових операцій, а також асоціацію значень "бачити" / "знати, пізнавати" - "говорити" / "співати" / "віршувати", що засвідчує наявність специфічного знання (скоріш за все, сакрального), що здобувається в ірраціонально-чуттєвий спосіб, у стані натхнення, за умови "активації" міфопоетичного сегменту свідомості, пор. триєдину іпостась Одіна як бога мудрості, поезії та війни: н. *Wut*, двн. *wuot*, нід. *woede* "лють", да. *wōd* "голос, божевілля, пісня", дпівн. *ōðr* "скажений, лютий", гот. *wōþs* "скажений" < герм. **wōðaz* "скажений, лютий", а також лат. *vātēs* "віщун", дірл. *fāith* поет, дінд. *vāta-h* "вітер" < і.е. **uat-/uo-* "екстаз, збудження" < і.е. *auə-* / *uē-* / *ue-* "дути" [7, с. 608]. Ці семантичні ознаки співвідносяться як зі специфічним станом свідомості (натхненням), спільним для творчості й відкриття (ірраціонального інсайту) в пізнанні, так і з енергією, необхідною для "розщеплення" / руйнування об'єкта пізнання.

У свою чергу, "розум" і "мудрість" як властивості суб'єкта, що розвиваються у практичній діяльності, пов'язаній з "баченням" / "вбачанням", стосуються "відкриття" раніше невідомого фрагменту інформації. Так, да. *sefa* "характер, душа, свідомість, розум", *anseffian* "розуміти, осягати", *af-sebbjan*, *an-sebbjan* "помічати, відчувати, розрізняти", гот. **sifan* "радіти", дпівн. *sefi* "свідомість, розум", *sefa* "заспокоювати", норв. *seva* "заспокоювати", шв., діал. *säv* "заспокоюватися", дсакс. *sevo* "свідомість, розум", *af-sebbian* "помічати, відчувати, розрізняти", *af-*, *biseffian* "помічати", двн. *sebō* "свідомість, розум"; *antseffen*, *intseffen* "осягати, помічати", свн. *seber* "той хто куштує, дегустатор", *beseben* "розпізнавати, розуміти" < протогерм. **siban-*, **safjan-*, **sibōn* "помічати, пробувати на смак, радіти" < і.е. **sap-*, *-e-* "пробувати, досліджувати" [27]. Від цієї ж основи і.е. **sap-*, *-e-* > лат. *sapiō*, *-ere*, *sapīvi/sapuī* "куштувати, бути кмітливим"; лат. *sapientia* "гарний смак, розум, мудрість" > дфр. *sapience* > а. *sapience*, *sapient*, а також і.е. **sap-* > лат. *sapientem* "мати гарний смак, бути розумним" *sapere* > вульг. лат. **sapius* > гало-роман. **sabius* > дфр. *sage* "мудрий, вчений, вправний" > а. *sage* [18]. Пізнання як наслідок "куштування" передбачає "відокремлення досліджуваного зразку" від об'єкта дослідження, тобто, реалізації процедури, закодованій семою "розкладання, розщеплення", що типологічно зближує наведені одиниці зі смисловим кластером, утворюваним навколо **wissa-z*.

Принагідно наголосимо на специфіці операції "зорової акцентуації як наслідку відокремлення", відображеній у паралелях: а. *mind*, да. *gemynd* "спогад, думка", двн. *gimunt* "спогад", гот. *gamunds* "спогад, пам'ять" (< герм. **mundiz* "пам'ять, думка"); да. *tune* "спогад, любов", дпівн. *tunr* "душа, думка", шв. *tān* "цінність, користь", гот. *tuns*, дсакс. *tunan* "думати", дпівн. *tuna* "пригадувати", *Munin* - один з воронів Одіна, гот. *tunan* "думати, бажати", да. *tunan* < герм. **mun-* "думати", а також лат. *mēns* "розум, думка, свідомість", а. *mental*, дірл. *foraihtmet* "пам'ять, дінд. *mati* "думка", лит. *mintis* "пам'ять", укр. пам'ять < і.е. **men(t-* / *mon(t)* "думати", що, у свою чергу може бути дериватом і.е. *semə-* / *smē* (> (*s*)*smen-*) "різати, розщеплювати" [7, с. 396]. Відповідно, фундаментальною ознакою людського пізнання (аналітичного) є дезінтеграція або знищення об'єкту дослідження. З і.е. **men-* пов'язані також укр. *мудрий*, друс. *мудрь*, болг. *мъдър*, сербо-хорв. *мудар*, словен. *modar*, чes. *moudry*, слвц. *mudry*, польск. *mądry*, влуж., нлуж. *mudry* ~ лит.

mandrus "бадьорий, гордий, запальний", лтс. *muodrs* "бадьорий, живий, дінд. *medha* "мудрість, розум, розуміння, думка", авест. *mazdra-* "мудрий, розумний", двн. *muntar* "вправний, живий, бадторий", гот. *mundon sis* "дивитись на щось, дісл. *munda* "мітити" [10 (2, с. 670)], що вказує на "енергетичні витрати" / "енергетичні взаємодії", що зумовлюють пізнавальні операції та набуття суб'єктом відповідної якості.

Регулярність семантичної трансформації "різати / розщеплювати" > "розумний" проявляються також у значенні одиниць н. *klug* "розумний, хитрий", а. *clever*, снн. *klōk* "спритний, швидкий, хитрий", нід. *cloes* "хоробий, підступний", свн. *klūs* "тонкий, витончений, вправний, хитрий" < *klōg-* / *klōk-* "вправний, хитрий", які В.В. Левицький співвідносить з укр. *глид*, болг. *глог* "колюча рослина", протосл. **glogъ*, грец. *glochis* "вістря", *glōssa* "язик" < і.е. **glōgh-* / *glogh-* *glagh-* "гострий" [7, с. 324]. Ця ж трансформація (а. *clever* ~ да. *cleofan*) відзначається М. М. Маковським, за винятком виокремленої і.е. основи: *klug* < **kleg-* < **kel-* "різати" [8, с. 268]. За іншою версією, герм. **klōka-* ~ і.е. **gel-* "круглий, заокруглений, кулеподібний" [17] (дірл. *glicc* "мудрий, розсудливий" [21, с. 192]), що віддзеркалює діалектичну природу речей і інверсивний потенціал процесів та явищ (синтетичне ірраціональне пізнання як основа МУДРОСТІ).

Підкреслимо також практично-діяльнісний аспект набуття знань / якості "мудрий", пор.: да. *snotor*, гот. *snotrs*, дпівн. *snotr* "розумний", *snūtra* "набувати розуму", двн. *snottar*, н. діал. *schnodderich* "розумний не відповідно до віку, нахабний" < герм. **snutra-*; **snutrian-* "мудрий", що, у свою чергу, пов'язується або з основою *sne-* "сопіти, шмаркатися" < і.е. *sneu-* < і.е. **pneu-* (грец. *πνεῦμα* "подих") [7, с. 491], і дозволяє реконструкцію "мудрість" < "винохувати", активний пошуковий процес, пов'язаний із взаємодією зі специфічними енергопотокми, у міфологічному просторі метафорично асоційованими з енергією ПОВІТРЯ [6, с. 152-157], або ж співвідноситься з герм. *snūd-* "швидкий" (ця ж ознака є базовою для енергії ПОВІТРЯ) < і.е. **sneu-* "різати, згинати, обертати" [7, с. 496] й імплікує розгортання мікро-сценарію "розчленування" як основи аналітичного пізнання. Про "повітряність", тобто, інформаційну обробку і обмін ("вдихання" - "видихання") та синергетичну динамічну інтеракцію суб'єкта і об'єкта пізнання можна також вести мову з огляду на наступні міркування, пор. гіпотезу стосовно слов. **dumati*, словен. *dumati*, пол. *dumać*, укр. *думати*, біл. *думаць*, рос. *думать* < **dъx-*, **dux-*, а також *dъmo-*, *doti-*, що поєднують семи "думати" і "дути" (лит. *dūmti* "дути") [11 (5, с. 155-156)]; а також одну з гіпотез, що інтерпретує зміст гот. *hugs* "розум, розуміння", дпівн. *hugr* "думка, поняття", *Hugin* - один з воронів Одіна, шв. *håg* "намір", да. *hüge*, нід. *heug* "розуміння", дфриз. *hei*, дсакс., двн. *hugi* "думка" (< герм. **hugu-* / *hugi-*); н. *högen* "радіти", двн. *huggen*, *huckan*, да. *huckgean*, нід. *heugen* "пам'ятати", дсакс. *huggean*, з.-фриз. *hugia*, дпівн. *hyggja*, гот. *hugjan* "думати, робити судження" (< герм. **hugjan*) < герм. **hug-* "думати, розум, розуміння, думка", де припускається зв'язок герм. **hug-* та і.е. **keu-* "важко дихати, позіхати" [7, с. 284; 23, с. 631, 628]. Підкреслимо, що "духовність" є не морально-етичною абстракцією, а базовою характеристикою ментальної діяльності людини як відкритої природою відповідної системи, спрямованої на обробку інформації та моделювання станів речей у світі.

Нарешті, укр. *розум*, *ум* є спільнокореневим з укр. *уміння*, що також свідчить про практично-діялісню природу досліджуваного феномену; пор. рос., болг. *ум*, пол., чес., слц. *um*, слн. *úm*, стсл. *оумъ*, псл. *умъ* < і.е. **au-* "сприймати органами чуття", пор. лит. *aumiõ* "розум, інтелект" *omenis*, *ómena* "свідомість, почуття" *otẽ* "інстинкт" [5 (6, с. 31-32); 23, с. 78], що дозволяє припустити близькість значень "пізнання" та "почуття" та, наголосити на здатності РОЗУМУ здійснювати ірраціональні пізнавальні процедури.

У текстах різних жанрів та історичних періодів риса "розумний" / "мудрий" є типовою ознакою таких денотатів. ЛЮДИНА (досвідчений індивід, МУДРЕЦЬ): *witan Scyldinga* "мудрі Скільдінги" [15, 778], *No þæs frod leofað // gumena bearna* "жоден з синів людських не жив так мудро" [15, 1366-1367], *ða se wisa spræc // sunu Healfdenes* "помовив мудрець, син Хальфдана" [15, 1698-1699], *ok með snotrum sitr* "той хто сидить поміж мудрими" [20, 7], *At hyggjandi sinni* "розум" (у сенсі "спритність, талан") [20, 6], *horskr ok þögull* "мудрий і мовчазний" [20, 6], *mannvit* "розум" ("здоровий глузд") [20, 6], *svá nýsisk fróðra hverr fyrir* "так роздивляється мудрий дуже уважно" [20, 7], *Meðalsnotr skyli manna hverr* "чоловік має помірковано проявляти мудрість" [20, 54], *Meyjar ástum // mun-a þér verða // vísi gestr of varit* "диви кохання буде з тобою, мій мудрий гостю" [13, 8], *Er-at svá horskr // Hildimeidr* "не буде мудрим ясен битви [якщо не вб'є брата людини, котру вже вбив]" [19, 36], *A mówią, że w bajkach jest mądrość ludu! Gówno warta taka mądrość, Geralt.* "А кажуть, що у казках є народна мудрість! Лайна не варта така мудрість, Геральте!" [25, с. 55], *A starożytnych przyśpiewek nie*

należy lekceważyć, tkwi w nich nagromadzona przez pokolenia mądrość." А старі байки не варто зневажати, бо в них зібрана мудрість поколінь" 168, *wintrum frod*. [25, с. 1724], *frod ond god* "мудрий та хоробрий" [15, 279], *modsefa manegum gecyðed, wig ond wisdom* "той, чия сила розуму багатьом відома, хоробрість і мудрість" [15, 349-350], *frodan fyrnwitan* "мудрий порадник" [15, 2123];

ЛЮДИНА З НАДЗВИЧАЙНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ (ЧАРІВНИК, ВІЩУН): *Yet he is great among the Wise... His knowledge is deep* [28, с. 72], *The history of Elendil and Isildur and the One Ring is known to all the Wise* [28, с. 81], *He appeared already to know much about then and all their families* C[28, с.170], *völu velspáa, // vitti hon ganda; // seið hon, hvars hon kunni, // seið hon hug leikinn* "віщою чарівницею [її називали], творила чари відьомським жезлом, творила чари - підкоряла розум" [29, 27], *O rump pumhwnt keluydon. // Arthawon eil math // Pan ymdygyaed.* "Сто п'ятдесят чарівників, вчених мужів, нащадків Мета, мене створили [16, 169-171], *Derwydon doethur // Darogenwch y arthur. // Yssit yssyd gynt* "Мудрі друїди передрікають Артурові те, що є, і те, що було" [16,238-240], *Wyf llwyr wyf synwyr keinon.* "я довершений, я - мудрість Кеніона" Прів Гіварх 18, *Wyf bard ny rifafi eillon. // Wyf syw llyw wyf syw amrysson* "Я бард, я поєднаний з оленем, я лідер, я мудрий у протистоянні" [24, 19], *Dysgogan derwydon meint a deruyd.* "Мудреці передрікають те, що станеться"[13, 171], *To ja jestem stary dureń, a ty jesteś mądry wieźmin* "Я старий дурень, а ти мудрий відьмак" 33 *Wieszczka. No, Mądra, znaczu.* 'Віщунка. Мудра, тобто'. [25, с. 177], *Trafiające się po wsiach dziwne kobiety i dziewczęta, nazywane wieszczkami lub Mądrymi...* "Дивні жінки, що зустрічались у селах і називалися віщунками або мудримими..." [25, с. 177].

КОРОЛЬ, ВОЛОДАР: *snottra þengel* "мудрий володар" [15, 1475], *snotor ond swyðferhð* (мудрий та міцний) [15, 826], *wis ealdorman, worulðgesælig* (мудрий старійшина та заможний) [14, 219], *Nasza pani Calanthe mądra jest i sprawiedliwa, ale co król, to król.* "Наша володарка Каланте мудра й справедлива, але король є король" [25, с. 114], *obok królowej Calanthe z Cintry, której urodę przewyższa tylko jej mądrość.* "Поруч з королевою Каланте з Цинтри, чию красу переважає лише її мудрість" [25, с.121].

МІФІЧНА ІСТОТА: *at ins fróða Fjalars;* "у мудрого Ф'ялара" [20, 14], *hringa ok men, // Valdî henni Herföðr // fekk spjöll spaklig // ok spá ganda, sá hon vîtt ok of vîtt // of veröld hverja.* "Дав їй Один намиста та кільця, натомість отримав віщування з чарами... крізь світи вона бачила" [29, 29], *"Segðu mér þat Alviss, // öll of rök fira"* Альвіс "Скажи мені, Альвіс, про все, що є в світі" [12, 9], *"Segðu mér Fáfnir // alls þik fróðan kveða // ok vel margt vita"* "Скажи мені, Фафніре, всі кажуть, що ти мудрий і багато знаєш" [19, 12], *біло-зелений вуж, ярун... Нехай тобі добро про нас, і нам про тебе, о мудроокий Шестикрилець* [4, с. 57];

БОЖЕСТВО: *Paðan koma meýjar // margs vitandi* "звідти постали мудрі діви [Норни]" [29, 20], *witig god* "мудрий бог" [15, 685], *nefne him witig god wyrð forstode* "якби мудрий бог не змінив їхню долю"[15, 1056], *halig god //geweold wigsigor; witig drihten* "святий бог переміг, мудрий володар"[15, 1553-1554].

Отже, "розумність" виявляється універсальною ознакою систем та їхніх складників, що належать до різних вимірів та планів буття, при чому "розумність" співвідноситься зі здатністю передбачати найбільш комфортні / ефективні траєкторії поступу системи, моделювати бажані стани речей у світі, узгоджувати міжсистемні взаємодії. Моделювальний аспект розумової діяльності (як основи практичної перетворювальної діяльності) зближує відповідний концепт із локусом МАГІЯ, а також із САКРАЛЬНОЮ СФЕРОЮ. Спільність ознаки "розумний" / "мудрий" для цих денотатів свідчить про їх фрактальну подібність, сутність котрої полягає у здатності до обробки інформації та моделюванні станів речей у світі на досяжному для суб'єкта рівні реальності. Відзначимо й етноспецифічні конотації, породжувані номінаціями денотатів з різних планів реальності: *и си блаженная Ольга искаше добрые мудрости Божия* [9, с. 96], де "мудрість" сакральна, божественна, а профанні знання і вміння визнаються та використовуються: *приде кудесьнику хотя вольхования отъ него* [9, с. 282], однак отримують негативну оцінку як "нечисті": *и таковый родъ вольхвуетъ жены чародѣйствомъ и отравою инѣмы бѣсовскими козньми* [9, с. 282]. Такі конотації виникають на стику реалій буття етносу та вторинної християнської міфології.

Загалом, якщо ірраціональне оперування інформаційними квантами є синтетичним (креативним), то традиційна аналітична (раціоналістична) іпостась ментальної діяльності виявляється деструктивною - як для об'єкта пізнання так і у стратегічному плані, адже наслідки раціоналістичного пізнання становлять основу техногенної споживацької цивілізаційної моделі. З огляду на домінування аналітичних раціоналістичних процедур пізнання, відображених у внутрішній формі номінацій "мудрості" та "розуму", зазначені

феномени як властивості суб'єкта є "тактичними", аніж "стратегічними". Оскільки для "розщеплення і розкладання", тобто, аналізу, суб'єкт повинен мати цілісний об'єкт дослідження і загальне апіорне усвідомлення його сутності й призначення, а також необмежений доступ до нього (тобто, перебувати на вищому відносно об'єкта рівні буття), будь-які об'єкти, недоступні для аналізу, незрозумілі або емпірично недосяжні у рамках наявного технологічного дослідницького інструментарію, залишаються недоступними для раціонального (наукового) пізнання. Відповідно, ментальна діяльність людини, результатом якої є відкриття нового, або позитивні зрушення у стані речей у світі буття, пов'язана зі розширеним станом свідомості (значення "натхнення", "поезія", "звук" у внутрішній формі імен концепту МУДРІСТЬ), поєднання раціонально-аналітичного та ірраціонально-чуттєвого способів інтерпретації інформації, що передбачає стратегічне передбачення міжсистемних взаємодій.

Подальше дослідження може стосуватись вербальних репрезентацій сценаріїв між колективних інтеракцій у міфологічному та інших просторах.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бялик В. Антропологічний зміст інформаційної мовної картини світу / Василь БЯЛИК // Наукові записки - Серія : філологічні науки. - Вип. 146. - Кіровоград: Видавець Лисенко В.Ф., 2016.- С. 3 - 8.
2. Буниятова И.Р. Текст или дискурс : вот в чем вопрос // Studia Philologica. - Вип. 6. - К. : Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. - С. 3-9.
3. Веккер Л. М. Психика и реальность : единая теория психических процессов / Л. М. Веккер. - М. : Смысл, 1998. - 685 с.
4. Гриневичева К. Шестикрилець. Шоломи в сонці / Катря Гриневичева. - К. : Дніпро, 1990. - 342 с.
5. Етимологічний словник української мови : В 7 томах / Укл. Болдирев Р. В та ін. - К. : Наукова думка. - 1982 - 2006. - Т. 1-6.
6. Колесник О.С. Мова та міф у вимірі міждисциплінарних студій : Монографія / О. С. Колесник. - Чернівці: Десна-Поліграф, 2016. - 240 с.
7. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков / В. В. Левицкий. - Винница : Нова книга, 2010. - Т.1. - 610 с.
8. Маковский М.М. Этимологический словарь современного немецкого языка / М. М. Маковский. - М. : Азбуковник. - 2004. - 630 с.
9. Повесть врем'яних літ : Літопис (за Іпатським списком) / комент. В.В. Яременка. - К. : Рад. письменник, 1990. - 558 с.
10. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер; [пер. с нем. и доп. О.Н Трубачева] : В 4-х т. - М. : Прогресс, 1964. - 1973.
11. Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. / Ред. О.Н. Трубачева. - Вып. 5. - М. : "Наука", 1978. - 232 с.
12. Alvisismal. - [електронний ресурс]. - режим доступу : <http://etext.old.no/Bugge/alviss.html>
13. Arymes prydein fawr. - [електронний ресурс]. - режим доступу : <http://www.maryjones.us/ctexts/t06w.html>
14. Battle of Maldon, the. - [електронний ресурс]. - режим доступу : http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a10_01.htm
15. Beowulf. - [електронний ресурс]. - режим доступу : http://www.sacredtexts.com/neu/ascp/a04_01.htm
16. Cad Goddeu. - [електронний ресурс]. - режим доступу : <http://www.maryjones.us/ctexts/t08w.html>
17. DWDS Etymologisches Wörterbuch. - [електронний ресурс]. - режим доступу : <http://www.dwds.de/>
18. Etymological Dictionary of Modern English / Ed. by D. Harper. - [електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.etymonline.com>
19. Fafnismal [електронний ресурс]. - режим доступу : <http://etext.old.no/Bugge/fafnis.html>
20. Havamal. - [електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://etext.old.no/Bugge/havamal.html>
21. McBain A. An Etymological Dictionary of the Gaelic Language / Alexander. A. McBain, LL.D. - Stirling : Eneas MacKay, 1911. - 426 p.
22. Pinker S. The Language Instinct: How the Mind Creates Language: The New Science of Language and Mind / Steven Pinker. - N.Y. : Penguin Science, 1995. - 483 p.
23. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch / Julius Pokorny. - Bd. 1-2. - Bern : Francke. - 1959. - 1183 S.

24. Prif gyvarch taliessin. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <https://aintnothingsacred.wordpress.com/2011/05/08/llyfr-taliesin-i/>
25. Sapkowski A. Ostatnie życzenie / Andrzej Sapkowski. – Warszawa : SuperNOWA, 1998. – 287 s.
26. Smith M. B. Cases as conceptual categories : Evidence from German / M. B. Smith // *Conceptualizations and mental processing in language*. – Б.; N.Y. : Mouton de Gruyter, 1993. – P.531–565.
27. StarLing database server / S. Starostin, G. Bronnikov, Ph. Krylov. – 1998-2012. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://starling.rinet.ru>
28. Tolkien J.R.R. The Fellowship of the Ring / J.R.R. Tolkien. – N.Y. : Ballantine Books, 2000. – 479 p.
29. Voluspa. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://etext.old.no/Bugge/voluspa/>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олександр Колесник – доктор філологічних наук, професор; професор кафедри германської та романської філології Київського університету ім. Б. Грінченка.

Наукові інтереси: лінгвoseміотика, лінгвокультурологія, когнітивні студії, міфопоетика, універсологія